

Іван КРИП'ЯКЕВИЧ

ДЕЯКІ ЛІТОПИСНІ НАЗВИ З ГАЛИЧИНИ

Літописна топографія Галичини була не раз предметом досліджень наших істориків — досить згадати імена А. Петрушевича, І. Шараневича, М. Грушевського, С. Томашівського, М. Кордуби, а проте, залишилася ще низка населених пунктів, згаданих в літописах, яких досі не ідентифіковано. Подаємо спробу розв'язки кількох таких назв. Деякі з них повелося означати без ніякого сумніву, щодо інших — подаємо тільки допоміжні вказівки, що можуть правити за основу до дальших розслідувань.

Борок. «Ростислава розгнаша Татарове во Боркоу и бѣжа Оугры»¹ (1243 р.). Щоб означити цю місцевість, треба розглянути тодішню воєнну ситуацію. Ростислав Михайлович у 1241 р., при допомозі боярина Володислава, зайняв Галич. Данило і Василько, дізнавшись про це пішли на нього походом. Ростислав «не стерпѣ, выбѣже из Галича до Щекотова», разом із галицьким єпископом Артемієм і деякими боярами. Данило і Василько пустили його наздоганяти, але прийшла вістка, що татари з Угорщини йдуть у Галицьку землю, і це врятувало Ростислава — князі, очевидно, спинили погоню, і тільки кілька бояр дісталосся в полон. Але далі Ростислава «розгнаша Татарове во Боркоу», і він утік на Угорщину.

Положення Щекотова, куди прямував Ростислав, не є напевно відоме, але зі значною імовірністю його місце вказує городище у Глинську Нестеровського району Львівської області, де в сусідстві є ліс Щекотин². Ростислав, мабуть, не добіг до Щекотова, — літописець не зазначає того виразно, — десь на дорозі до цього міста зустрівся з Даниловими військами і незабаром опісля з татарами — під Борком. Отже, Борку треба б шукати в околицях Глинська. Найкраще підходить тут село Бірки Львівського району*, яке лежить у 15 км від Глинська. Можливо, що колись вони мали назву не Бірки, а Борок: таку зміну назви перейшли Бірки в Тернопільській області, які ще в XVI ст. називалися Борок (Borek)³. Що назва цієї оселі потрапила щасливо до літопису, можемо пояснити тим, що в сусідньому селі Рокитні було укріплене городище⁴, отже, ця околиця мала стратегічне значення, і літописець міг під час походу пізнати її топографію.

¹ Летопись по Ипатскому списку (далі — Ипат. лет.). — СПб., 1871. — С. 528.

² Кош е в и ч Р. Исследование местоположения старинного города Руси Галицкой Щекотова или Щекотина // Научный сборник, издаваемый Литературным обществом Галицко-русской матицы (Львов). — 1865. — Год 1. — С. 161—170; до цього здогаду прихилиється М. Грушевський (Історія України-Руси. — Львів, 1905. — Т. 2: XI—XIII вік. — С. 612).

* Тепер Нестеровський район. — Ред.

³ Źródła dziejowe. — Warszawa, 1902. — Т. 18, Gz. 1. — S. 98.

⁴ Janusz B. Z pradziejów ziemi Lwowskiej. — Lwów, 1913. — S. 43—47.

Бірки у Львівському районі найбільше відповідають літописному Боркові, якщо вдержитися здогад, що Щекотів — це теперішнє городище біля Глинська.

Браневичаве рѣли. «Филипъ безбожный зва княза Данила во Вишьню, друуги свѣтъ створиша на оубьенье его со Александромъ братоучадомъ его, воехавшоу емоу во Браневичаве рѣли, и приде емоу сольъ wt тысячкого его Дьмьана»⁵ (1230 р.). Данило на поклик боярина Филипа їхав із Галича до Вишні (тобто теперішньої Судової Вишні Мостиського району Львівської області), коли ж в'їхав «во Браневичаве рѣли», дізнався про змову бояр і вернувся до Галича. Отже, ці «Браневичеві рѣли» були по дорозі з Галича до Вишні. Можна б висловити здогад, що це теперішні Бранці Ходорівського району* Львівської області. Це поселення відоме вже з XIV ст. Володислав Опольський грамотою з 1374 р. забезпечує Бенькові з Кухар «Zabokruki et Branice»⁶. В судових актах XV ст. і в поборових книгах XVI ст. ця оселя має назву: Branucze, Branice, Brancze⁷. Отже, давня назва села була — Браничі, пізніше — Бранці, а не Бринці, як тепер. Можливо, що ці Браничі виводяться від літописних «Браневичаве рѣли». Додати треба, що Бринці лежать на прямій лінії з Галича на Щирець і Городок, куди йшов шлях до Вишні та Перемишля.

Моклеків. «Лестько не можаше приати Галича, пошедь воева школо Теробовля и школо Моклекова и Збыража»⁸ (1211 р.). Збараж і Теробовля (тепер Тернопільської області) лежать на тій самій лінії — тут треба б шукати й Моклекова. Біля села Білої Чортківського району був фільварок Мокляки («Moklaki, folwark na obszarze dworskim Białej, powiat Czortkowski»)⁹. У тій самій Білій, на полях, мають бути три недосліджені городища¹⁰. Досліди на місці могли б вирішити, чи ця назва й укріплення мають щось спільне з літописним Моклековом.

Підгорай. «Михаилови же стоящоу на Подъгораи [варіант: на Подгорьи], хотащю снати с Кондратомъ и шжидающю Половецъ со Изаславомъ»¹¹ (1235 р.). Проти Данила виступили вороги з трьох сторін: Конрад Мазовецький увійшов у Холмщину і став там, де пізніше побудовано Холм; Ізяслав Володимирович вів половців із Київщини; Михайло Всеволодович, тодішній галицький князь, чекав зустрічі з обома союзниками. Місце, де стояв Михайло, у Хлебниковському і Погодінському кодексі означено «на Подгорьи», в Іпатівському — «на Подъгораи». Археографічна комісія прийняла першу лекцію, другу ж відкинула як помилкову. Але саме ця друга «важка лекція» видається нам більш виправданою в дещо зміненій формі: «стоящоу на Подъгораи» (не «на Подгорьи»).

Поселення Підгорай зустрічаємо в XIV і XV ст. Ягайло грамотою з 15 жовтня 1393 р. надає Михайлові Сул-овичеві (прізвище затерте) «villam

⁵ Ипат. лет.— С. 508.

* Тепер Жидачівський район.— Ред.

⁶ Akta grodzkie i ziemskie (abbr.— AGZ).— 1878.— Т. 7.— С. 17.

⁷ AGZ.— 1889.— Т. 14.— С. 517; Zródła dziejowe.— Т. 18, gz. 1.— С. 71, 152, 161.

⁸ Ипат. лет.— С. 488.

⁹ Słownik geograficzny Królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich.— Warszawa, 1885.— Т. 6.— С. 620.

¹⁰ P r z y b y s ł a w s k i W. Repertorium zabytków przedhistorycznych Galicji Wschodniej.— Lwów, 1906.— С. 22.

¹¹ Ипат. лет.— С. 516.

nostram Zelichow et cum monasterio eidem adiacenti in districtu Podhorayensi sitam»¹². Грамоту на Ушковичі для домініканців Ягайло видає 10 листопада 1395 р. «in Podhoray»¹³. Бенько з Жабокрук грамотою з 20 лютого 1402 р. надає домініканцям «villam meam Zarudcze, na Podhoray vulgariter dictam, in districtu Lemburgensi alias Lwowiensi»¹⁴.

Отже, Підгорай — це теперішні Зарудці, село у Львівському районі*, на північ від Львова. Згадка про Підгорайський повіт, що простягався аж до Желехова (с. Великосілки Новояричівського району** Львівської області) свідчить про те, що Підгорай був більшим містом. У Зарудцях біля колишнього фільварку залишилися вали, досі не досліджені.

Положення цієї оселі добре відповідає ситуації з війни 1235 р. Михайло Всеволодович, очевидно, вийшов із Галича, йдучи на північ проти Данила. Чекав він на Підгорай, щоб із Холмщини надійшов йому на допомогу Конрад, а зі сходу — Ізяслав з половцями. Підгорай-Зарудці на пограниччі Галицької й Волинської землі, це саме пункт, що був пригожий до зустрічі. Але з'єднанню Михайла з Конрадом перешкодили Васильковичі, що відігнали поляків від Червна, та Данило, що зайняв оборонну позицію під Городком (на схід від Томашева на Холмщині).

Січниця. «Бившимса имъ на рѣцѣ Сѣчници, вдолѣ Ростиславѣ»¹⁵ (1245 р.). Князь Ростислав Михайлович за допомогою угорського короля оволодів Перемишлем; Данило і Василько вислали проти нього військо під проводом Льва і Всеволода. Бій стався над рікою Січницею. Ця річка згадується у люстрації Перемишльської землі 1565 р.: «Moscziśka myasteczko, nad rzeką Sycznicą lyeżące»; «w Moscziśkach staw na rzecze Sieczniczci»¹⁶. Тепер ця річка називається Січа, Січна, Підвольшина або Чорний Потік, впливає до річки Вишні¹⁷. Безсумнівно, це та сама річка, про яку йде мова в літописі. Ростислав вивів своє військо з Перемишля на захід і тут на переправі через Січницю, десь біля Мостиськ, зустрівся з Даниловим військом. Назва Мостиська вказує на давню переправу через річку. Мостиська тепер районний центр Львівської області.

1939—1961 pp.

Ivan KRYPYAKEVYCH

SOME CHRONICLE NAMES FROM HALYCHYNA

The study of the historical geography of ancient Ukraine's towns and villages presents an actual problem. Its special value increases when certain investigations of the little-known and rarely-stated populated areas mentioned in the written monuments are carried out. The article makes an attempt to identify the objects of the thirteenth century geographical names on the present territory. The names spoken about are Borok, „Bran'evychave r'li“, Moglekiv, Pidhorai and Sichnytsya that became known from the Halys'ko-Volynian Chronicles. A number of the mentioned place names are preserved till nowadays.

¹² Грушевський М. Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України // Записки НТШ.— Львів, 1905.— Т. 63, № 8.— С. 10.

¹³ AGZ.— 1870.— Т. 2.— N 22.

¹⁴ Ibid.

* Тепер Нестеровський район.— Ред.

** Тепер Кам'янсько-Бузький район.— Ред.

¹⁵ Ипат. лег.— С. 529.

¹⁶ Жерела до історії України-Руси.— Львів, 1897.— Т. 2.— С. 85, 159.

¹⁷ Słownik geograficzny...— 1880.— Т. 1.— S. 768; 1885.— Т. 6.— S. 693; 1889.— Т. 10.— S. 496.